

Juhani Päivänen

Vastuu ja oikeudenmukaisuus metsien käytössä

Johdattelua

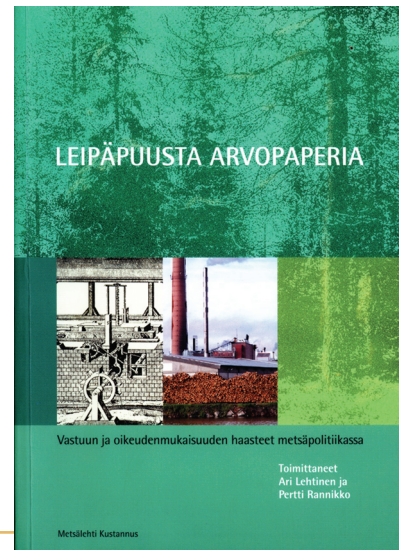
L ähinnä yhteiskuntatieteilijöistä ja kulttuuri-
maantieteilijöistä muodostunut osaava joukko on koostanut kirjan, jossa avautuu osin kriittinenkin kuva viime vuosisadan aikana harjoitettuun metsäpolitiikkaan ja sitä tukeneeseen metsäntutkimukseen. Kirjan edustamaa näkökulmaa kuvataan metsäsosiologiseksi. Muutaman vuosikymmenen omalla kapealla metsäntutkimuksen alueella – lähinnä metsänhoito, metsänparannus, soiden ekologia ja suometsätiede – mukana olleelle ja muitakin metsäntutkimuksen alueita läheltä seuranneelle kirja saattaa aiheuttaa sydämentykytystä. Näin surkeasti-
ko metsäasiat valtakunnassa hoidettiin?

Kirjan läpikäyvänä ajatuksena näyttää olevan, että ”...kansalaisyhteiskunnalla ja myös ihmisten arkisilla tarpeilla on ollut heikko asema suomalaisessa metsäpolitiikassa” (s. 17) ja että asioista todellisudessa päätti metsäsektorin valtaeliitti, johon kuuluivat ”yksityismetsät omistava talonpoikaisto ja metsäteollisuus sekä enemmän tai vähemmän ’hiljaisina yhtiömiehinä’ valtionhallinto ja osa ammattiyhdistysliikkeestä” (s. 13). Väitteet ovat niin kovat, että se vaatii asiaan paneutumista.

Yhteiskunnallinen vastuu ja oikeudenmukaisuus

Tarkasteltavana olevaa kirjaa on mahdotonta lukea selailemalla. Teksti vie mukaansa, joko myötäelä-

Ari Lehtinen ja Pertti Rannikko (toim.). 2004. **Leipäpuusta arvopaperia – vastuun ja oikeudenmukaisuuden haasteet metsäpolitiikassa**. Metsälehti Kustannus, Karisto Oy, Hämeenlinna. 291 s. ISBN 952-5118-62-2. Hinta 19 euroa.

mistä vaatien tai jyrkkää vastustusta herättäen. Hyvin pian huomasin, että keskeltä aloittaminen oli virhe. Avainkäsitteet olivat metsäekologille vieraita ja jouduin palaamaan kirjan alussa esitettyihin käsitteiden määrittelyihin. Senkään jälkeen luetun

ymmärtäminen ei ollut helppoa, sillä kuten kirjan toimittajat itse toteavat ”...kirjan jokaisessa artikkelissa on metsän ja yhteiskunnan suhteen tarkasteluun oma käsitteellinen ja tutkimuksellinen näkökulmansa.” (s. 11). Pysy siinä sitten mukana!

Keskeisimpiä käsitteitä ovat yhteiskunnallinen vastuu ja oikeudenmukaisuus. Yhteiskunnallinen vastuu koostuu taloudellisesta, ympäristöllisestä ja sosiaalisesta vastuusta. Lähtötasona on lakien, sääntöjen ja ohjeiden noudattaminen. Seuraavalla tasolla toimijoiden on varauduttava yhteiskunnalliseen arvosteluun ja mahdolliseen ympäristökritiikkiin. Tällä tasolla saatetaan kuitenkin jäädä oman toiminnan puolustamiseen. Ylimmälle tasolle katsotaan päässeän toimijoiden, jotka ovat omassa toiminnassaan sisäistäneet yleisesti hyväksytyt moraaliperiaatteet.

Toinen keskeisistä käsitteistä – oikeudenmukaisuus – on edellistäkin vaikeaselkoisempi. Oikeudenmukaisuus on sitä, että jotain jaetaan kullekin ansionsa mukaan. Tämä taas on aina yhteydessä kulttuuriseen ja yhteisölliseen ympäristöönsä.

Kirjan tavoitteena on täsmentää yhteiskuntaa metsäsektorin ympärillä ja tunnistaa tähdellisimmät toimijat. Aiemmin metsäseutujen paikallisyhteisöt olivat keskeisiä; uusia toimijoita ovat sekä kansalliset että kansainväliset metsäyhtiöiden omistajaryhmät, ympäristöjärjestöt ja sertifioijat. Pää tavoitteeksi kiteytyy selvittää metsäteollisuuden eri aikakausien vaikutuksia metsiin ja niiden ympärille rakentuneisiin yhteisöihin ja ryhmittymiin. Miten metsäpoliittinen vastuunjako ja oikeudenmukaisuus on yhteiskunnassa aikojen kuluessa toteutunut? Syyllistämisen sijasta etsitään tapahtumien kulun ja niiden suorien ja epäsuorien vaikutusten ymmärtämistä. Kirjan laajuuden ja oman kapea-alaisuuteni tunnistaa pyrin esimerkinluonteisesti avaamaan kirjan kahden keskeisen artikkelin sanomaa.

Soiden metsätaloudellinen hyödyntäminen

Minna Tanskanen jatkaa jo aikanaan (2000) väitöskirjassaan aloittamaansa pohdintaa suometsätalouden yhteiskunnallisista ulottuvuuksista. Tästä tapahtumaketjusta hän käyttää nimitystä metsäojitusprojekti. Metsänparannus-toiminnan hän näkee ”ylhäältä johdetuksi”, jossa maanomistajat ja paikalliset suoluonnon käyttäjät jätettiin tietoisesti ulos

”valtaeliitin” päätöksenteosta.

Artikkelin kirjoittajan käsityksen mukaan ”valtiovalta ohjasi toimia lainsäädännöllisin keinoin, valtion alaiset tutkimuslaitokset kannustivat ojitusmyönteisyyteen ojitusten etuja korostaneilla tutkimus- ja koetuloksilla, metsäalan kattojärjestöt organisoivat käytännön toimet ja piiriorganisaatiot ohjasivat ja valvoivat töiden etenemistä” (s. 78). Hiukan epäsuorasti esitetty väittämiä siitä, että tutkimusorganisaatiot olisivat erityisesti lanseeranneet ojitusmyönteisiä tutkimustuloksia, on aiempia tutkijapolvia loukkaava.

Olen ymmärtänyt tutkijan ja yliopisto-opettajan tehtäväksi tarjota tutkittua tietoa ja vaihtoehtoja poliittisille päätöksentekijöille. Tuotetun tiedon tulee tietysti olla luotettavaa. Kansainvälisen tiedeyhteisön kontrolli toimineekin – joskin viiveellä – tutkimusta ohjaavana ja korjaavana voimana. Tosin tutkijatkin ovat vain ihmisiä, joten joskus myös tutkijat saattavat levittää jonkin sortista poliittista ilosanomaa. Mielenpitoiset tulisi kuitenkin osata – sekä kirjoittajien että lukijoiden – erottaa tutkitusta, todennetusta tiedosta.

On myös vaikea uskoa, että maanomistajien yksilöllinen vaikutus- ja päätäntävalta olisi ollut niin olematonta, että soiden hallintavalta olisi siirtynyt metsänparannusorganisaatioille (s. 88 ja 98). Artikkelin myötäilee ajatusta jonkinlaisesta ”ojitusautomaatista” (s. 90), jossa ”...ojituskoneisto eteni kaikkialla, missä koneet vain kestivät suon pinnalla” (s. 89). Todellisuudessa metsäojitustoimintaa edistettiin ja osaksi rahoitettiin eduskunnan säätämien lakien mukaisesti.

Metsäojituksen voimakkaan kriittiseksi viritetyn historiallisen katsauksen jälkeen myönnetään, että suurin osa ojitetuista aloista sittenkin tuottaa puuta yhtä paljon kuin samanikäiset (pitänee lukea samassa kehitysvaiheessa olevat) kangasmaiden metsät vastaavilla ravinteisuustasoilla (s. 97).

Metsätalouden heikkoudeksi – ehkäpä oikeutetutkin – katsotaan se, että vaikka tekniikan kehittyminen mahdollisti aikoinaan laaja-alaiset metsäojitukset niin nykyinen tekninen osaamattomuus näyttää uhkaavan ensiharvennusten toteuttamista ajallaan. Toisaalta on vaikea yhtyä esitettyyn ajatukseen, jonka mukaan metsäojitusten ennallistamisella pyrittäisiin ”paikkaamaan käsistä riistäytyneen ojitustoiminnan huonoa kuvaa” (s. 97).

Tarvitaan myös aika vahvaa mielikuvitusta myön-

tää oikeaksi väittämä, että metsäojitus ja sen mukana luonnontilaisen suopinta-alan väheneminen olisi edes osasy syy maaseudun autioitumiseen. Tuskinpa marja-, sien- ja riistamaat nykyistä luonnonmukaisempina-kaan olisivat maaltapakoa pystyneet estämään.

On sinänsä oikein, että luonnonvarojen hyväksikäytön yhteydessä pyritään konfliktien minimoimiseen. Kansainvälisellä tasolla on esim. äskettäin julkaistu kirja soiden järkevän ja tarkoituksenmukaisen käytön suunnittelun pohjaksi (Joosten ja Clarke 2002). Kirja esittelee viitekehysten, jonka avulla pyritään helpottamaan soiden käyttöä koskevaa päätöksentekoa. Lähestymistapa on ihmiskeskeinen ja se tähtää kestäväan kehitykseen niin, että nykyiset tarpeet tyydytetään ilman, että estetään tulevia sukupolvia tyydyttämästä omia tarpeitaan. Mainitun kirjan ajatusmaailmaa on pyritty avaamaan myös suomenkieliselle soiden käytöstä kiinnostuneelle lukijalle (Laine ja Päivänen 2003).

Metsänomistaja puunkasvatuksen talusnuorassa

Ari Jokisen artikkeli muodostaa hämmäntävän luku- ja ymmärrysharjoittelman. Metsätalouden suunnittelun ja järjestelyn perusyksikkö, metsikkökuvio esitetään kummajaisena, joka estää metsänomistajan rationaalista päätöksentekoa. Metsikkökuvio ”luonnollistuu” ja muuttuu metsänomistajalle niin huomattomaksi, että metsäammattilainen voi ohjailla metsän käsittelyn omistajan tahdon vastaisiin käsittelymalleihin!

On hämmästyttävää, miten kepeällä sanataiturudella kirjoittaja yrittää esittää ”puunkasvun puhdistuksen” – mitä sillä nyt sitten tarkoitetaan – tapahtuneen metsikkötalouden sanelemana. ”Puhdistamisen politiikka” näyttyytyy kaiken pahan alkuna (s. 157). ”Puhdistamisen periaatteiden” selitetään vakiintuneen näkymättömiksi instituutioiksi ja käytännöiksi, joita metsäammattilaiset noudattavat metsänomistajaa kaltoin kohdellessaan. Jokisen kirjoituksen sävy on voimakkaan propagandistinen. Metsänomistajan ja häntä konsultoivan metsäammattilaisen roolien vastakkaisuudet korostuvat; ikään kuin yhteistä kieltä ei voisi metsikkötalouden järjestelmässä löytää. Metsänomistaja yritetään älyllisen epärehellisesti ulkoistaa päätöksentekoprosessissa. On vaikea ymmärtää,

mihin kirjoittaja pyrkii alatyylisellä maalailullaan: ”Metsänomistajan maallikkotieto saattaa näyttää huvittavan arkipäiväiseltä ja vähäarvoiselta asiantuntijatiedon rinnalla, vaikka metsänomistajat ovat lakisäätteisten avainbiotooppien suojelusta vastuullisia ja saavat tuntea oman metsänsä monin verroin paremmin kuin asiantuntijat.” Arkielämässä en ole tällaista koskaan havainnut.

Toinen kantava ajatus on, että metsänomistajalle sallitaan vain joko puuntuottaminen tai luonnonsuojelu ja tätä rajaa vartioidaan ”puunkasvun puhdistuksella” (s. 166). Tämä tulee murtaa. Kirjoittaja kaipaa ”kolmatta tietä”, jossa metsänkäsittelyn lähtökohtana olisi paikallisesti suoritettava sosiaalisköloginen tarkastelu (s. 172). Miten tämä käsittely-yksikkö, joka mitä ilmeisimmin ei saisi olla metsikkökuvio, hallittaisiin? Etsiikö kirjoittaja jotain hallittua anarkiaa, jota hän ei kuitenkaan pysty sisällöllisesti kuvaamaan?

Metsäntutkijana ja pienmetsänomistajana on vaikea ymmärtää, miten tuskalliseksi kirjoittaja näkee metsikkökuvioihin tukeutuvan metsätalouden harjoittamisen.

Kirjallisuutta

- Joosten, H. & Clarke, D. 2002. Wise use of mires and peatlands – background and principles including a framework for decision-making. International Mire Conservation Group and International Peat Society. Saarijärvi Offset Oy, Saarijärvi, Finland, 2002. 303 s. ISBN 951-97744-8-3.
- Laine, A. & Päivänen, J. 2003. Kohti soiden suunnittelmallista ja hallittua käyttöä – suunnitteluohjeistoksi laaditun kansainvälisen ehdotuksen arviointia. *Suo* 54(1): 29–37.
- Lehtinen, A. & Rannikko, P. (toim.). 2003. Oikeudenmukaisuus ja ympäristö. Gaudeamus, Helsinki 2003. 270 s. ISBN 951-662-895-8.
- Tanskanen, M. 2000. Näkyvän takana. Tutkimus metsäojitetun suomalaisen kulttuurisuudesta. Joensuun yliopisto, maantieteen laitos, Julkaisuja 8. 224 s. ISBN 951-708-915-5.

■ Prof. emer. Juhani Päivänen, Helsingin yliopisto, metsäekologian laitos. Sähköposti juhani.paivanen@helsinki.fi